

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/5

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 5-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 5 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Orol dengizining kurish oqibati **Fayzulloeva Marjona O'tkirovna**

Qarshi davlat universiteti "Tibbiyot" fakulteti pediatriya ishi 1-kurs talabasi

Orol dengizi fojiasi insoniyat tarixidagi eng yirik ekologik halokatlardan biri bo'lib, uning oqibatlari nafaqat Markaziy Osiyo mintaqasi, balki butun dunyo uchun jiddiy ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy va gumanitar muammolarni keltirib chiqardi. Bir paytlar dunyodagi to'rtinchi yirik ichki suv havzasi bo'lgan Orol dengizi bugungi kunda asosan quruqlikka, zaharli tuz va chang qatlami bilan qoplangan Orolqum sahrosiga aylangan. Orol fojiasining asosiy sababi – o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab sobiq Ittifoq hukumati tomonidan Markaziy Osiyoda paxta yakkahokimligini o'rnatish va keng ko'lamli sug'orma dehqonchilikni rivojlantirish maqsadida amalga oshirilgan ulkan irrigatsiya loyihalaridir. Amudaryo va Sirdaryo suvlari katta hajmda paxta va boshqa ekin maydonlarini sug'orish uchun kanallar orqali olib ketilgan. Bu loyihalar iqtisodiy samaradorlikni birinchi o'ringa qo'yib, ekologik oqibatlarni mutlaqo hisobga olmagan fojining bosh omili bo'lgan.

Orol dengizining qurishi natijasida mintaqada ekologik inqiroz yuzaga kelgan. 2007-yilga kelib Orol dengizi maydoni 50 yil avvalgiga nisbatan 90 foiz qismini yo'qotgan va uchta alohida ko'lga aylangan. Dengizning qurigan qismida 5,5 million gektar maydonni egallagan yaxlit tuz sahrolari paydo bo'lgan. Mahalliy iqlim o'zgargan: yoz issiqroq, qish esa quruq va sovuqroq bo'la boshlagan. Qishloq xo'jaligida pestitsidlar va o'g'itlardan ko'p miqdorda foydalanish tuproq, suv va nihoyat Orol dengiziga jiddiy ta'sir ko'rsatgan. Sanoat ifloslanishi PCB va og'ir metallarning ifloslanishiga olib kelgan. Orol dengizida qolgan suv yetarli emasligi sababli, bu ifloslantiruvchi moddalarning kontsentratsiyasi qolgan suvlarda ham, quruq qatlamlarda ham keskin oshgan. Buning natijasida shamol tashuvchi zaharli chang juda keng tarqalgan. Changli bo'ronlar orqali tonnalab chang va zaharli tuzlar atmosferaga tarqalmoqda. Mintaqadagi nafaqat ov baliqlarining nodir turlari, balki oq qarqara, oqqush, gepard, yo'lbars kabi qushlar va yovvoyi hayvonlar ham yo'q bo'lib ketgan.

Orol dengizining qurishi mintaqada qator insoniy, ekologik, ijtimoiy-iqtisodiy va demografik muammolarni keltirib chiqargan. Atrof-muhit va oziq-ovqat zanjiridagi pestitsidlar, chang bo'ronlari va havodagi o'zgarishlar inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Atrofdagi hududlar aholisi chuchuk suv tanqisligini boshdan kechirmoqda. Sog'liq muammolari keng tarqalgan, jumladan, ayrim saraton kasalliklari, nafas olish kasalliklari (shu jumladan sil), ovqat hazm qilish kasalliklari, kamqonlik va yuqumli kasalliklar. Jigar, buyrak va ko'z muammolari ham zaharli chang bo'ronlari tufayli yuzaga kelmoqda.

Dengiz atrofidagi aholi orasida nafas olish, ko'z kasalliklari, sil kasalligi, saraton kasalliklarining ortgani yaqqol namoyon bo'lgan. Qoraqalpog'iston Respublikasida bolalar o'limi O'zbekiston bo'yicha o'rtacha ko'rsatgichdan ancha yuqori ekanligi

Orol fojiasining ogʻir oqibatlaridan biridir. 2009-yilda bolalar oʻlimi har 1000 kishiga 75 tani tashkil etgan.

Qoraqalpogʻistonning qishloq hududlari respublika boʻyicha kambagʻallik eng yuqori boʻlgan mintaqa boʻlib qolmoqda. Ish oʻrinlarining cheklanganligi, ekologik muammolar, suv tanqisligi va ijtimoiy nafaqalar qamrovining qisqarishi aholining ahvolini yanada murakkablashtirmoqda. Mintaqa hali ham Oʻzbekistonda koʻchib ketish darajasi eng yuqori boʻlgan hududlardan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda Orol dengizi fojiasining oqibatlarini yumshatish va mintaqa ekologiyasini tiklash boʻyicha keng koʻlamli ishlar amalga oshirilmoqda. 2025-yilga kelib barpo etilgan “yashil qoplamalar” maydoni qariyb 2 million gektarga yetgan. Orolqumdan koʻtarilayotgan zaharli tuz va chang zarralari bilan kurashish uchun boshlangan loyihalar himoya oʻrmonlariga aylanib, qum koʻchishini toʻsib, atrof-muhitni asrab qolmoqda.

Oʻzbekiston hukumati xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda Orolboʻyi mintaqasida qator loyihalarni amalga oshirmoqda. Jumladan, BMT va Yaponiya hukumati moliyaviy koʻmagida Orolboʻyi mintaqasi uchun yangi Qoʻshma dastur ishga tushirilgan. Ushbu dastur doirasida 50 ming nafarga yaqin xotin-qiz onkologik kasalliklarni aniqlash boʻyicha tibbiy tekshiruvlardan oʻtkaziladi, 15 000 nafar qishloq aholisi yaxshilangan tibbiy xizmatlardan foydalanadi, 1200 nafar oʻquvchi uchun taʼlim sharoitlari takomillashtiriladi.

Oʻzbekiston prezidenti BMT Bosh Assambleyasining 80-sessiyasidagi nutqida Orol dengizi qurishining salbiy oqibatlari jahon hamjamiyatining doimiy diqqat markazida boʻlishi lozimligini taʼkidlagan. U shuningdek, iqlim migratsiyasining kuchayib borayotgani va bu yoʻnalishda aniq xalqaro mexanizmlar va huquqiy baza hali yaratilmaganligini qayd etgan.

Xulosa. Orol dengizining qurishi insoniyatning tabiatga nisbatan vayronkor munosabatining fojiali misollaridan biridir. Bu ekologik falokat nafaqat Markaziy Osiyo mintaqasida millionlab insonlarning hayoti va salomatligiga zararli taʼsir koʻrsatmoqda, balki butun dunyo uchun jiddiy saboq boʻlib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash muhimligini yana bir bor isbotlamoqda. Orol fojiasining oldini olish va uning oqibatlarini bartaraf etish boʻyicha saʼy-harakatlar mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni, uzoq muddatli strategiyalarni va barqaror rivojlanish tamoyillariga sodiqlikni talab etadi.

адабиётлар руйхати курсат

Adabiyotlar roʻyxati

1. Toshpulatova M., Adirboyeva Sh., Bakirov I. (2025). *Orol dengizi inqirozi va ekologik taʼsiri*. Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti. DOI: 10.5281/zenodo.15074287.
2. Muxammadiyeva Sh. (2025). *Orol dengizi fojiasi*. Молодые ученые, 3(30), 40–41.
3. Tussupova K., Anchita, Hjorth P., Moravej M. (2024). *Drying Lakes: A Review on the Applied Restoration Strategies and Health Conditions in Contiguous Areas*. FAO AGRIS.
4. Shinaliyeva U. (2024/2025). *Ecosystem restoration through Saxaul Plantations on the Dried Aral Sea Bed in Kazakhstan: a spatial assessment in a GIS environment*. Padua universiteti dissertatsiyasi.

